

Τσάι κυρίου και τσάι επιθυμίας: ένα μικρό διήγημα στο φως του 17^{ου} Σεμιναρίου του Λακάν

Η Αμαντίν είναι η ηρωίδα του εξαιρετικά σύντομου διηγήματος *Á Clairmont* της Maryse Battistuzzi.¹ Είναι πια γιαγιά, και έχει μια παραξενιά που προκαλεί την απορία των άλλων: όταν παίρνει το τσάι της, πάντοτε στο τέλος θα αφήσει στο φλιτζάνι μια μικρή ποσότητα από το ρόφημα. Για την Αμαντίν, το να πει αυτές τις τελευταίες γουλιές θα ήταν αναμφίβολα «σαν να καταπίνει δηλητήριο, σαν προσβολή, σαν να αφήφά τρόπον τινά τη δυστυχία». Έτσι, το λιγοστό αυτό υπόλειμμα ροφήματος, καταλήγει πάντοτε στο νεροχύτη.

Όταν η Αμαντίν ήταν κοριτσάκι, στις διακοπές, πήγαινε να μείνει με τη δική της γιαγιά, την Αντρέ. Η Αντρέ «είχε μάθει από τους γονείς της τους καλούς τρόπους», και τους είχε διδάξει και στην εγγονή, λέγοντάς της, μεταξύ άλλων: «δεν τελειώνουμε το φλιτζάνι μας, αυτό το κάνουν οι εργάτες». Όμως η εγγονή, το δεύτερο μέρος της πρότασης δεν το άκουγε καθόλου. Με την κοριτσίστικη ευαισθησία της, φανταζόταν ότι, αν έπρεπε να στερηθεί την τελευταία γουλιά της σοκολάτας, «ήταν για να μην είναι θλιμμένη, για να της μένει λιγάκι ακόμα, ή για να μην πνιγεί από το κατακάθι». Πάντως, η γιαγιά Αντρέ ήταν ομολογουμένως αυταρχική, απαιτητική, ενίοτε στα όρια μιας μειλίχιας κακίας: «τίποτα δεν σου ανήκει, ποντικάκι μου, παρά μόνο η σούπα σου, όταν βρίσκεται στην κοιλιά σου», έλεγε στην εγγονή.

Η ονειροπόλα Αμαντίν περίμενε πότε η γιαγιά θα πάρει τον μεσημεριανό της ύπνο, για να ξεφύγει από το αυστηρό πρόγραμμα των διακοπών, και να ονειροπολήσει στον καναπέ του σαλονιού. Κράτησε λοιπόν μέχρι τα γεράματα τη συνήθεια που της είχε διδάξει η γιαγιά, σαν έναν τρόπο για να συνεχίζει να

¹ Προσβάσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση <https://short-edition.com/fr/oeuvre/tres-tres-court/a-clairmont>

ζει «ως την ώρα των ετοιμοθάνατων περικοκλάδων» την ευτυχία των παιδιών της χρόνων, δηλαδή της εποχής εκείνης που η φαντασίωση διατηρούσε πάση θυσία ζωντανή την επιθυμία, σε πείσμα μιας αυστηρότητας που θα χαρακτηρίσω αμέσως ως *φραγμό απόλαυσης στον λόγο του κυρίου*.

Η γουλιά που χύνεται στο νεροχύτη δεν είναι παρά η υπεραξία της υπεραξίας της εργασίας ενός εργάτη: ας επινοήσουμε τον τελευταίο και ας τον ονομάσουμε Ζαν. Ο Ζαν, σύμφωνα με τον Μαρξ αλλά με όρους του Λακάν,² κάθε εργάσιμη μέρα του θυσιάζει ένα μέρος απόλαυσης, αυτή την οποία παράγει εργαζόμενος αλλά δεν εισπράττει ως αμοιβή, και που την παραχωρεί στον κύριο της εργασίας του. Αυτός ο κύριος θα μπορούσε θαυμάσια να είναι η Αντρέ – έστω λοιπόν ότι είναι. Για να μπορέσει η Αντρέ να διατηρήσει τη σημαίνουσα διαφορά της από τον Ζαν, δεν αρκεί να της ανήκει, δηλαδή να βάλει στο στομάχι της, το κομμάτι απόλαυσης που της παραχωρεί ο Ζαν· πρέπει ένα κομμάτι από αυτό το κομμάτι να μην ανήκει ούτε στην ίδια, να μην καταλήξει στο στομάχι της: τότε μόνο επιβεβαιώνεται η ταξική της ταυτότητα ως διαφορετική από εκείνη του Ζαν.

Αν ο Ζαν είναι αμετάκλητα χωρισμένος από ένα μέρος της απόλαυσής του, ομοίως και η Αντρέ, η οποία υποχρεώνεται να αποχωριστεί εκουσίως ένα κομμάτι που απορρίπτεται, που τίθεται εκτός σημασιοδότησης: ακριβώς η απόρριψη αυτής της μικρής γουλιάς είναι που θα εγγυηθεί ότι ολόκληρη η ποσότητα του τσαγιού θα επενδυθεί με το βάρος του ταξικού σημαίνοντος. Ή αντιστρόφως, από τη συνάντηση ολόκληρης της ποσότητας με τη σημαίνουσα τάξη, ένα μικρό τμήμα οφείλει να μείνει εκτός. Έτσι, ένας ελάχιστος, πλην εκουσίως, αποχωρισμός οικειοποιημένης απόλαυσης, είναι ό,τι θα σημάνει την διαφορά από εκείνον που αποχωρίζεται ακούσια ένα πιο ουσιαστικό κομμάτι της δικής του, και το παραχωρεί. Υπό αυτή την έννοια, η απόλαυση που χύνεται στο νεροχύτη εξασφαλίζει την ένταξη στο συμβολικό πεδίο της απόλαυσης της Αντρέ, που εκπορεύεται εξάλλου από τη φαντασιακή αντιπαράθεση προς τον εγγεληνικό δούλο. Η Αντρέ ήταν «μερικές φορές κακιά», διαβάζουμε στο διήγημα. Η Αντρέ είναι ο κύριος, πράγμα που σημαίνει ότι δεν διατηρεί καμία σχέση με την πεταμένη γουλιά ως αίτιο επιθυμίας, ως εκείνο που συγκροτεί την αλήθεια της. Ο λόγος της ως λόγος του κυρίου *αποκλείει τη φαντασίωση*· είναι θεμελιωδώς τυφλός.³

² Βλέπε Ζαν Λακάν, *Σεμινάριο δέκατο έβδομο. Το αντίστροφο της ψυχανάλυσης*, μτφρ. Ντ. Περέτση, Ν. Κατσογιάννη, Φ. Σιατίτσας, Μ. Φίλη, Δ. Βεργέτης, Ψυχογιός, Αθήνα 2014, σ. 125.

³ *Αυτόθι*, σ. 126.

Όμως το κορίτσι κυριολεκτικά δεν ακούει τίποτε από αυτά. Το κορίτσι είναι ταγμένο στη διάσταση της φαντασίωσης. Για εκείνο, οι καλοί τρόποι αποσκοπούν σε ένα και μόνο πράγμα: στη δημιουργία, τεχνητά έστω, μιας έλλειψης και, επομένως, στη διατήρηση ζωντανής της επιθυμίας. Εναλλακτικά, αποτελούν μια προστατευτική φροντίδα της γιαγιάς, άρα μια εκδήλωση της αγάπης της. Πάντως, η διάσταση της επιθυμίας είναι διαρκώς παρούσα τόσο στις διακοπές της Αμαντίν, όσο και σε αυτά τα ώριμα χρόνια της. Αφενός, ως παιδί, δεν επιτρέπει στην ενήλικη αυστηρότητα και ματαιοδοξία να διαταράξει την παιδική της φαντασιοκοπία: μέσα στη φαντασίωση θα αναζητήσει εκείνο το παντοτινά αποχωρισμένο κομμάτι απόλαυσης που στηρίζει αενάως την επιθυμία. Η παγωμένη γουλιά είναι ένα αντικείμενο με το οποίο η Αμαντίν, σε αντίθεση προς τη γιαγιά, διατηρεί πολύ ουσιαστική σχέση, καθόσον αυτό συνιστά αίτιο επιθυμίας, και συνιστά την αλήθεια της. Η παγωμένη γουλιά επιτρέπει εντέλει να διατηρείται ο ευνουχισμός, το (-φ), το κενό που οφείλει να παραμένει τέτοιο⁴ και η Αμαντίν αυτό το κενό δεν το φοβάται – κάθε άλλο! Η Αμαντίν είναι *εκείνη* που αποκαλύπτει τη σχέση του λόγου του κυρίου με την απόλαυση, που δεν είναι δούλος, που δεν παραδίδει τη γνώση της: ίσως είναι τελικά η *υστερική*, η οποία, κατά τον Λακάν, «κάνει με τον τρόπο της ένα είδος απεργίας».⁴ Στα χρόνια της ωριμότητας, αφετέρου, επιπροστίθεται μία ακόμη λειτουργία στην τεχνητή έλλειψη: εκείνη του να ξαναζεί τα ευτυχισμένα παιδικά χρόνια, εκείνες τις μακρινές διακοπές με τη γιαγιά.

Να γιατί το να εγκαταλείψει τους καλούς της τρόπους θα ισοδυναμούσε για την Αμαντίν με το να καταπιεί δηλητήριο, με προσβολή, με το να αφήσει την δυστυχία. Σε όλη της τη ζωή πέτυχε να μετατρέψει τους «καλούς τρόπους» σε στρατηγική στήριξης της επιθυμίας: το να τους εγκαταλείψει θα ήταν σαν να παραδίνεται στο γήρας και στον θάνατο. Η Αμαντίν απέδειξε ότι, αντίθετα προς το ψυχαναγκαστικό τελετουργικό επανάληψης που υποτάσσεται στη νεκρή απόλαυση και την ενόρμηση θανάτου, η φαντασίωση και η επιθυμία βρίσκονται προς τη μεριά της ζωής και υπηρετούν την αρχή της ηδονής⁴: καθώς, επίσης, ότι το ασυνείδητο είναι αταξικό, δεν έχει ηλικία, και είναι αθάνατο.

Το παρόν κείμενο δημοσιεύτηκε στο αγγλόφωνο διαδικτυακό περιοδικό *Lacanian Review on line*:

<http://www.thelacanianreviews.com/the-tea-of-the-master-and-the-tea-of-desire-a-short-story-in-the-light-of-lacans-seminar-xvii/>

⁴ *Αυτόθι*, σ. 110.